

Starý Berštejn

Touláme-li se okolím Dubé, jistě naši pozornost upoutá výrazný kopec se siluetou hradu na vrcholu tyčící se nad krajinou. Kopec nese jméno Berkovský vrch, hrad pak je zván Starým Berštejnem. Často se však můžeme setkat i s variantou Bernštejn a třeba Karel Hynek Mácha by mu neřekl jinak nežli Pernštejn. Ano, i slavného básníka ruiny hradu zaujaly a navštívil je už při své první cestě do tohoto kraje v roce 1832. Později potom do zdejšího kraje umístil děj svého Máje...

Ronovský erb u vstupu do věže

Jak vypadá místo, kde hrad leží? Hradní vrch s výškou 480 m. n. m. se nachází 3 km severovýchodně od Dubé a 5 km západně od Doks. Na jeho úpatí leží vesnička Vrchovany, již od vrcholu kopce dělí převýšení 140 metrů. Kopec samotný je tvořen čedičem a ze stejného materiálu (s použitím pískovce z blízkého okolí) je vybudován i hrad.

Co je známo z písemných pramenů? Starý Berštejn se řadí mezi mladé hrady. Vybudován byl v první čtvrtině 15. století, koncem 16. století již byl opuštěn. Za jeho zakladatele bývá považován Jindřich Hlaváč z rodu Berků z Dubé, jedné větve Ronovců, pozdější husitský hejtman v České Lípě. V listinách se o něm zmínky dochovaly málo, a jeho historie je proto plná otazníků.

Roku 1402 rozděluje otec Jindřicha Hlaváče panství mezi své syny. Ve výčtu majetku, který připadá Jindřichu Hlaváči je výslovně zmíněn kopec nad vsí Vrchovany. Zmiňovat prázdný kopec nebývá časté a nejspíše tedy už v této chvíli uvažovali Berkové o postavení hradu na tomto místě – zvláště když v tomto nově vzniklém panství žádné sídlo dosud neleželo.

Soudí se, že záhy po zdědění panství se Jindřich pustil do stavby hradu a dokončil ji před rokem 1407, kdy mu po smrti staršího bratra připadlo Jestřebí, kam přesídlil. Nemusí to ovšem znamenat, že by Berštejn už stál – správné sídlo nemuselo být nutně rezidencí majitele. Sám Jindřich se roku 1414 píše z Lovu, podle jedné z vesnic na panství po otci – a pokud Berštejn v přídomku nezmiňuje, je možné, že ještě nestál (či mu již nepatřil).

Jisté je, že hrad musel stát roku 1423, kdy je uveden Zikmund z Berštejna jako svědek na listině potvrzující městská práva České Lípy. Kdo byl ale zmíněný Zikmund známo není. V rodě Berků se muž toho jména v této době nevyskytuje, je tak možné, že již hrad změnil svého majitele. Zda z tomu došlo koupí nebo dobytím se můžeme jen dohadovat. Pro druhou verzi by mohl mluvit fakt, že Jindřich Hlaváč se jako jediný z berkovského rodu postavil na stranu husitů. Adeptem na majitele hradu by mohl být třeba katolický pán Zikmund Děčinský z Vartmberka († 1438). Jsou to však domněnky. Stejně dobře mohl být onen Zikmund pouze purkrabím na hradě, který patřil někomu jinému.

Starý Berštejn na kresbě K. H. Máchy (nejspíše z roku 1832)

Vyskytují se i pochybnosti o samotném staviteli hradu – byť jeho jméno mluví spíše pro někoho z Berků.

První záznam, který uvádí přímo hrad je z roku 1437 – zmiňuje se o odvedení uloupeného dobytka z Oken na hrad Berštejn. O majiteli se ve zprávě nehovoří.

Co je doloženo bezpečně, že mezi lety 1465 – 1474 držel hrad pán z Vartemberka, opět Zikmund. Byl snad hrad ve vlastnictví rodu už od roku 1423? Nevíme.

Když jednomu z jeho synů, Adamovi, potom připadá pouze díl s Berštejnem, pouští se poblíž hradu v těžko přístupné poloze do stavby pohodlného renesančního zámku, který pojmenuje Nový Berštejn. Zámek byl vybudován mezi lety 1558 – 1567 a někdy v této době byl hrad zřejmě definitivně nechán svému osudu. V dalším soupisu majetku z roku 1592 už uváděn není a prameny o něm nadále mlčí.

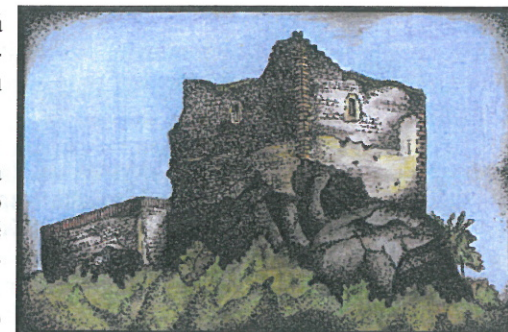
Co vypráví samy hradní zdi? Stavební vývoj hradu bývá rozdělován do tří fází. K té první náleží přízemí lichoběžníkového objektu na nejvyšších partiích hradního vrchu. Nejčastěji bývá interpretován jako věž, ač jisté to není (pro zjednodušení budiž věží v dalším textu nazýván). Nároží objektu jsou orientována k světovým stranám, zdi mají šířku kolem metru a půl, po vnější straně jsou omítnuty maltou. V severovýchodní zdi se zachovaly zbytky úzkých střílnových okének.

Do druhé stavební etapy se řadí zdivo vyšších úrovní věže, odlišuje se zejména nepřítomností malty na vnějším líci – ta nejspíše během staletí opadala. Do starých zdí byla nově vložena valená klenba, objekt měl nyní již určité obytnou funkci – dosvědčují to ať už kamenné lavice, vstupní portál v severozápadní stěně nebo nově vybudována široká okna na jihozápadě a jihovýchodě. Nároží věže byla zpevněna pískovcovým armováním na všech stranách kromě západní. Na této straně byl k věži přistaven další objekt, podle trámových kapes plochostropý. Na plošině přimykající se ke hradu od severovýchodu k severozápadu se předpokládá předhradí, obepínala ho další hradba, zbytek hradu byl chráněn příkrými skalními stěnami.

Stopy třetí fáze nalezneme zejména na spodním objektu – dotkla se jeho západního nároží, které bylo nově napojeno na věž, v jihozápadní stěně byl vybudován vstupní portál obložený mohutnými pískovcovými kvádry. V severním rohu předhradí se dochovaly zbytky oválné bašty. Tato fáze nejspíš spadá nejspíš do závěru gotického slohu či počátků renesance.

Vedení přístupové cesty se předpokládá buď od jihozápadu mezi dvěma terénními depresemi, nebo od severovýchodu chráněné baštou.

Jak hrad žije v dnešní době? Možná nás zarazí, že když se vyškrábeme do strmého kopce, uvítá nás místo volně přístupných zbytků hradních zdí zdánlivě „nedobytný“ hrad a zavřená vrata. Proč, ptáme se? Na tomto místě by bylo nejlepší nechat promluvit člověka nejpopovolanějšího, nynějšího nájemce hradu, pana Miloše Nováka:

Pohled na hrad od jihu

„Vše začalo 7. října 1971. Šel jsem kolem na normálním vandru, a hned jak jsem Bernštejn poprvé spatřil, když jsem vylezl z lesa, zamiloval jsem se do něj. Prostě jsem okamžitě, od první chvíle, cítil, že k sobě nějak patříme. Ještě ten samý den jsem běžel za starostou, že bych ten hrad chtěl získat do pronájmu. Nevyhodil mě. Kupodivu, vzhledem k tomu, co tady tehdy bylo za dobu. Za tři týdny mi pak starosta napsal, že obec s mým návrhem souhlasí, protože pozemek, jako teda kopec je sice její, ale hrad je státní a na jeho opravu nemá finance. Doslova mi řekl: Co mám s vámi dělat. Buďte vám ten hrad dáme, nebo to tady celé spadne. S tím papírem jsem pak zajel do České Lípy...“

Cesta k získání hradu byla ještě trnitá, ale štěstí se nakonec na pana Nováka usmálo – hrad získal do pronájmu na devadesát let.

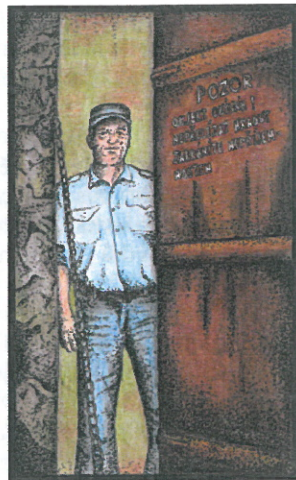
Za svých čtyřicet let působení na Berštejně, zajistil proti zřícení hradní zdi, odklidil staletými zborcené trosky a ve věži si vybudoval i obytnou místnost zdobenou prapory s erbem zkřížených ostrvů. Jezdí sem hlavně sám, byť mu s budováním a opravami pomáhali i různí přátelé. Na hradě nalézá klid, pro nějž si někteří pořizují třeba chatu. Leč hrad je chatou trochu nepohodlnou – autem se sem nedostaneme, pro vodu se musí do půlky kopce světlo a teplo zajišťují svíčky a oheň v krbu... Závěšená romantika.

Však oni se taky různí závistivci našli. Psali buď různé stížnosti na úřady či se snažili poškodit samotný hrad a jeho vybavení. Z prvních si novodobý hradní nic nedělá – věří, že jeho práce na hradě bude výmluvnější než pomluvy jiných. Proti druhým hrad zabezpečil bytelnými vraty, dřevěnými palisádami a dalšími bezpečnostními prvky, které zná snad jen on sám. Nejbizarnější legendy hovoří o nainstalovaných samostřilech, které se aktivují při jakémkoli pokusu o vniknutí do hradu bez vědomí nájemce. „Jen blázen bude pasivně přihlížet tomu, když mu vykrádají a ničí majetek, na kterém doslova vypotil svou krev,“ poznamenává k tomuto tématu sám pan Novák.

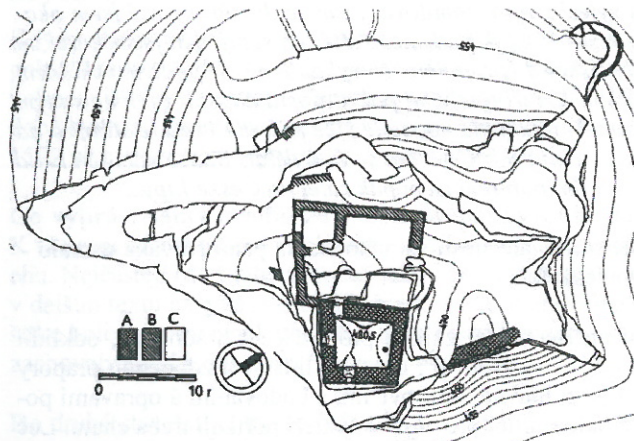
Proto, pokud vás hrad přitahuje a toužíte si ho pořádně prolézt a dozvědět se podrobnosti z jeho historie, bude rozumnější se zkusit domluvit na návštěvě, než se sem plížit pod rouškou tmy a riskovat problémy a nedorozumění. Kolem hradu visí cedule s kontakty

na nájemce hradu a když se vás sejde aspoň sedm takových zvědavců, jistě se nějak domluvíte. Pamatujte, že slušní lidé chodí na návštěvy ve dne, byť je to v noci jakkoli dobrodružnější.

A jak o hradu hovoří legendy? Vypráví se, že v dobách třicetileté války zpustlý hrad poskytl útočiště skupince mnichů skrývajících se zde před řadícími švédskými oddíly. Leč ani opuštěný hrad mnichy neskryl dokonale a když odmítli vojákům prozradit, kde jsou jejich klášterní poklady, našli v rozbořené hradní věži smrt. Jejich bohatství, prý zanechané kdesi na hradě, se pokoušeli později mnozí dobrodruhovité hledat, leč bezvýsledně. Jen svým kopáním přispívali k dalšímu rozpadu hradních zdí. Samotní mniši po smrti nenalezli klidu a jejich duše prý dodnes bloudí místy

Hradní pán u vstupních vrat

Jádro hradu podle F. Gabriela a J. Panáčka (zaměření z roku 1992)

Venku přitom řádila bouřka, že by ani příslovečného psa nevyhnal.

Povídáčky a vybájené legendy? Možná. Když však hledíme na siluetu hradu, nad krajinou se šere, okolními lesy a skalami se prohání vítr, možná ucítíme závan onoho tajemna a dech dávných časů. Ucítíme příběh místa, který psán stejně pány z Dubé, hledači pokladů se svíčkou v ruce i jedním vandrákem, jenž si splnil sen být hradním pánem...

svých posledních chvil na tomto světě. Za noci bývá někdy slyšet jejich tichý táhlý zpěv nesoucí se rozvalinami hradu.

Sám hradní pán vypráví, že tu různí lidé spatřili na zlomek vteřiny šedý přízrak stojící za nimi či že pes jeho známé naprosto odmítal se schovat do věže, jakoby zde tušil něco děsivého, co je lidskému vnímání utajeno.

Kawi

Literatura: BLAHUŠ, P. 2011: Pán blesků a větrů. Věčko. Vesele i vážně o Libereckém kraji, roč. 10, č. 1 (jaro 2011), s. 78 – 83. GABRIEL, F. – PANÁČEK, J. 2000: Hrady okresu Česká Lípa. Praha. 202 s. MRÁZ, B. 1988: Karel Hynek Mácha: Hrady spatřené. Praha. 246 s. PEŠA, V. 2002: České hrady. Kapesní ilustrovaný průvodce. Severní, Východní a Střední Čechy, Českosaské Švýcarsko, Kladsko. Praha. 246 s. Využity byly informace z internetových stránek www.hrady.cz, www.hrady.dejiny.cz a www.genealogy.euweb.cz. Obrázky, není-li uvedeno jinak, jsou kreslené mnou.